

SPOMINSKA OBELEŽJA SPOMENIKI

-

Postavljanje »spominskih obeležij« v okviru družbene
demokratske večstrankarske ureditve

Pripravila Martina Lipnik, u.d.i.a.
dne 6.4.2018

OPREDELITEV

Tipi (javnih) spomenikov - splošna opredelitev

<https://sl.wikipedia.org/wiki/Spomenik>

- **Kipi** so abstraktne kiparske oblike ali prepoznavne figure slavnih osebnosti (Prešeren, Cankar, Maister), oblike za slavljenje dogodkov ali simbolov ([Kip svobode](#))
- **Arhitekturni spomenik je objekt ali skupina objektov**. So abstraktna, nefiguralna oblika ali stena (Spomenik žrtvam vojn v Ljubljani), geometrijska oblika, manjši objekt, okrašen s slikami ali manjšimi kipi (Draga, Dražgoše, Ljubelj) oznake za slavljenje dogodkov, kamor sodijo tudi obeliski, slavaloki, stebri ali stavbe (Plečnikov Ilirski steber ali vodnjak, posvečen ustanovitvi OF; spominski steber na lokaciji Plečnikove rojstne hiše,...)
- **Slavolok** je eno ali triločna zgradba, ki slavi vojaške ali politične dosežke, zlasti v antiki: ([Titov slavolok](#)), ([Konstantinov slavolok](#)), oba v Rimu; lahko je del sakralne stavbe.
- **Spominski steber** ali manjši stolp s [kipom](#) na vrhu, lahko je okrašen z reliefi; od antike naprej tip spomenika ([Trajanov steber](#)) v Rimu, steber na Place Vendome v Parizu, [Marijin steber](#) na Levstikovem trgu v Ljubljani
- **Obelisk** je slopast monolit s piramidalno konico, postavljen v čast bogu ali kot spomin ([Egiptovski obelisk](#)), večina o. je prenesena iz Egipta ali posnema staro obliko (Plečnikov obelisk na Hradčanih).
- **Spominska tabla** je samostojno stoječa večja plošča ali več plošč s spominskimi napisi in drugimi okrasi, lahko reliefi.

Odpira se več vprašanj

- komu se postavlja spomenik
- kje je primerna lokacija in
- kdo je avtor dela

**Na to bi morala imeti vsaka družba
- ko postavlja spomenike -
v naprej pripravljene odgovore**

SPOZNANJA

- Če to ni v naprej opredeljeno, lahko pomeni nevarnost, da bo odslej lahko vsako podjetje ali kdorkoli, ki bo imel denar, postavil (javni) spomenik kjerkoli na javnem prostoru, v dogovoru z vsakokratno občinsko oblastjo
- kdorkoli bo naročil spomenik komurkoli

SPOZNANJA

**Za javne spomenike bi bilo treba
izvajalce in avtorje umetniškega dela
izbirati z javnimi natečaji**

**Za javni natečaj je treba v naprej
pripraviti ustrezen elaborat**

SPOZNANJA

- vloga javnih spomenikov je bila vedno predvsem v predstavljanju družbenih idealov ter utelešenju političnega in kulturnega spomina naroda
- v prihodnosti bodo v neurejenih razmerah podjetniški in še kakšni drugi motivi vplivali na kulturno in vizualno identiteto mesta in naselij

SPOZNANJA

- **javni spomeniki** so težili (in naj bi težili) k ovekovečenju dela pomembnih državljanov (in narodnih herojev) ter so bili (naj bi bili tudi v bodoče) **vir narodnega ponosa**
- vedno so predstavljali tudi oblast in ideološke matrice, posebno v totalitarnih družbah

SPOZNANJA

**ob hitrih menjavah oblasti
nered na tem področju
povzročča
dodatna trenja v družbi**

SPOZNANJA

Brez »vsebine« pri spomenikih ne gre

Ta mora biti načelno opredeljena v:

- **»Nacionalnem programu« za kulturo**
- **Strategiji s področja kulture**

Strategija s področja kulture

je nujna naloga

Opredeliti mora področje postavljanja in vzdrževanja spomenikov oziroma „spominskih obeležij“ in plastik

- javnih in zasebnih
- tako ali drugače ideoloških

Nosilec: **Ministrstvo za kulturo**

NOVE ZAVEZE

O problematiki postavljanja spomenikov v sedanji dobi na Slovenskem **je treba oblikovati stališča**, predvsem vezano na problematiko s področja **umestitev v prostor**

NOVE ZAVEZE

Pogoji urejanja prostora in spomeniško varstvena služba, če dajejo soglasja k postavitvi spomenikov, potrebujejo **družbeno podprte »smernice«**, in področno »obvezo«, kot sta na primer

- **Nacionalni program za kulturo**
- **Strategija s področja kulture**

VELJA

Zakon o kulturi oziroma Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo

(Uradni list RS, št. [77/07](#) – uradno prečiščeno besedilo, [56/08](#), [4/10](#), [20/11](#) in [111/13](#))

Ta zakon **obravnavava področje priprave nacionalnega programa**, itd...

NOVE ZAVEZE

Iz »pravnih podlag« in družbenih usmeritev na državni ravni črpajo izhodiščne pogoje občine za urejanje problematike na občinski ravni

Problematika vključuje:

- **»posege v prostor« (na zasebnih ali na javnih krajih), ki so vezani na ustrezne »pravne podlage«**
- **ustrezne »pravne podlage« so »prostorski akti«**

NOVE ZAVEZE

- **vsebine prostorskih aktov so odvisne od usmeritev, ki so v obliki nadrejenih javnih dokumentov opredeljene kot uradna izhodišča za te vsebine**
- ali je neke vrste, z neko vsebino, javno »spominsko obeležje«, na javnem kraju (?), **dovoljeno, ali ne**, bi moralo izhajati iz **občinske »kulturne politike«**, iz občinskega kulturnega (in finančnega) programa

IZPOSTAVLJAMO

„Občinska kulturna politika“ mora slediti
„državni kulturni politiki“ za take vrste
problematiko (glej Zakon o kulturi)

Predstavitev primera I.

Spomenik Borisu Pahorju v Tivoliju v Ljubljani je postavljen z

- zasebnimi sredstvi,
- na javni površini in
- z »javnim«
soglasjem občine
- se lahko šteje za »javni spomenik«

Predstavitev primera II.

Spominsko obeležje ob koncu vojne pobitih, pretežno Črnogorcev

Na gradbiščni tabli v dolini Kamniške Bistrice je bil naveden investitor »NVO Budva« - kar je za Slovenijo **zasebni investitor**, (ali pa je šlo za **meddržavno investitorstvo**?)

<https://www.delo.si/novice/slovenija/povojna-grobisca-pozabili-vpisati-v-register.html>

<http://www.kamnik.info/spori-in-kolobocije-bojimo-se-napisa-na-spominskem-obelezju/>

črnogorsko združenje »Odkrili bomo resnico« (NVO Otkrićemo istinu – Dušan Niklanović) iz Budve je bilo pobudnik postavitve spominskega obeležja

Njihovo pobudo je prevzelo Društvo Demos na Kamniškem

Občina Kamnik je v letu 2014 razpisala razpis za **ureditev območja grobišč oz. spominskega obeležja**, zmagovalna idejna rešitev pa naj bi bila realizirana do 13. junija 2015, ko je bila načrtovana velika spominska slovesnost.

Slovesnost naj bi potekala na najvišji državni ravni, saj naj bi se jo udeležila tudi predsednik Borut Pahor ter črnogorski predsednik Milo Đukanović

- **Kompleksa po mnenju nekaterih dolgo niso uredili zaradi nejasnih razmerij med ministrstvom za kulturo ter ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve.**
- **Ustavno sodišče** je odločilo, da zemljišče pripada lokalnemu okolju, zato je prav, da se kompleks uredi in se določi tudi posebno mesto za spominjanje na ubite Črnogorce.
- Po mnenju nekaterih naj bi šlo za „spomenik smrti vseh narodov“ po drugi svetovni vojni, s čimer bi bila Slovenija lahko točka evropskega dialoga, kar bi „**državljan**e zelo razbremenilo zločinske dediščine“

Po zakonodaji s področja varstva
kulture dediščine se
„prikrita grobišča“ uvrščajo med
arheološko dediščino,
kar pa samo po sebi še ni podlaga za
postavitev spomenika

Predstavitev primera III.

- v primeru »**Grahovo**« so postavljavci spomenika zasebniki, na »zasebnem zemljišču«,
- po določenih prostorskega akta zemljišče ni namenjeno javnim spomenikom
- gre za spomenik padlim domobrancem „*Mučencem revolucije*“

<http://www.dnevnik.si/mnenja/pisma-bralcev/domobranski-spomenik>

Predstavitev primera IV.

Primer dveh spomenikov v Kočevskem rogu, pri grobišču pod Krenom

Ker kapela, izbrana na natečaju, vrsto let ni bila zgrajena, se je Bajukova vlada leta 2000 odločila, da bo postavila obelisk. Zanj je kasneje urbanistični inšpektor dejal, da je črna gradnja in da bi ga bilo treba porušiti, česar sicer niso storili. Šele leta 2004, skoraj deset let po izvedenem natečaju, so vendarle postavili spominsko kapelo, tako da zdaj na tem kraju **stojita dva državna pomnika**, toda tam – vsaj po najdenih predmetih sodeč – ni slovenskih žrtev

IZPOSTAVLJAMO

nekateri omenjeni spomeniki so bili postavljeni po upravno-gradbenih določilih za „javni spomenik“, večkrat brez „gradbenih dovoljenj“ in brez upravnih preveritev, čeprav v zasebni režiji

IZPOSTAVLJAMO VPRAŠANJE

Ali se bo stroka uradno angažirala, da se problematika razčisti – na državnem nivoju?

- na ravni ministrstev (za prostor, za kulturo, za pravosodje, za delo in socialne zadeve, itd...)?

- v državnem zboru? V državnem svetu? V okviru političnih strank?

POD ČRTO

Očitno v Sloveniji pogrešamo ustavno opredelitev dogajanj v preteklih obdobjih

Sosednja država Hrvaška v preambuli Ustave določa izhodišča iz NOB-AVNOJ

IZPOSTAVLJAMO

- na področju »spomenikov« iz časa NOB, antifašističnih bojev in povojnih dogodkov so velike zadrege
- tudi v Ljubljani se lahko da »javni spomeniki« pojavljajo na »zasebnih zemljiščih«, kjer lahko nastaja problem vzdrževanja in legitimnosti

SPOZNANJA

glede varovanja **že postavljenih**
»spomenikov« so zakonjeni pogoji

glej:

**Pravilnik o seznamih zvrsti
dediščine in varstvenih
usmeritvah**

Uradni list RS, št. [102/10](#)

Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah

- **3. člen (zvrsti nepremične dediščine)**

Zvrsti nepremične dediščine so (šifra in ime):

- **N05 »Spominski objekti in kraji«** so **grajeni ali oblikovani objekti** in **prostori izražanja spoštovanja ter spominjanja** na **neko osebo, dejavnost, dejstvo, dogodek**. Spominski objekti in kraji **služijo spominu kot vrednoti, družbeni pomen** imajo zaradi zgodovinske pričevalnosti in likovnih kvalitiet.

Ločimo

- domove pomembnih osebnosti,
- znamenja (**javni spomenik**, mejnik, obcestni kamen, spominska plošča, pil, križ, kapelica),
- objekte in kraje mrtvih (grob, grobišče, pokopališče, grobnica, mrliška vežica, kostnica),
- kraje zgodovinskih dogodkov,
- preproste vojaške objekte (partizansko taborišče, partizanska bolnišnica),
- kraje spominjanja na človekovo poselitev ali dejavnost (lokacija stavbe, lokacija drugega objekta, opuščena vas).

4. člen (varstvene usmeritve za nepremično dediščino)

Odstavek (1) Splošne varstvene usmeritve za nepremično dediščino so:

- spodbujanje trajnostne uporabe dediščine, to je uporabe dediščine na način in v obsegu, ki dolgoročno ne povzroča izgube njenih kulturnih lastnosti,
- spodbujanje vzdržnega razvoja dediščine, s katerim se omogoča zadovoljevanje potreb sedanje generacije, ne da bi bila s tem okrnjena ohranitev dediščine za prihodnje generacije,
- spodbujanje dejavnosti in ravnanj, ki **ohranjajo kulturne, socialne, gospodarske, znanstvene, izobraževalne in druge pomene** dediščine,
- ohranjanje lastnosti, posebne narave in **družbenega pomena** dediščine ter njene materialne substance,
- dovoljeni so posegi v dediščino, ki upoštevajo in trajno ohranjajo njene varovane vrednote,
- dovoljeni so posegi, ki omogočajo vzpostavitev trajnih gospodarskih temeljev za ohranitev dediščine ob spoštovanju njene posebne narave in družbenega pomena.

4. člen (varstvene usmeritve za nepremično dediščino)

Odstavek (2) Poleg splošnih varstvenih usmeritev so pri posameznih zvrsteh nepremične dediščine določene tudi njihove posebne varstvene usmeritve:

....

5. Spominski objekti in kraji **se varujejo** tako, da se ohranjajo njihove **varovane vrednote**, kot so:

- avtentičnost lokacije,
- fizična pojavnost objekta in
- vsebinski, simbolni in prostorski odnos med dediščino in okolico ter vedutami

IZPOSTAVLJAMO

Glede POSTAVITVE novih »spomenikov« so pogoji uzakonjeni v zelo poenostavljeni obliki, in sicer **samo za »javne spomenike,** kot »pomožne objekte v javni rabi« (ki jih lahko postavlja kdorkoli v imenu vsakokratne »oblasti«(?), brez posebne procedure), brez kakršnih koli vsebinskih usmeritev, ki bi jih morali vsebovati **Nacionalni program za kulturo, in Strategija s področja kulture**

IZPOSTAVLJAMO

postavljanje novih spomenikov ureja

Uredba o razvrščanju objektov glede na zahtevnost gradnje

(Uradni list RS, št. [18/13](#), [24/13](#) in [26/13](#), [61/17](#) – GZ in [61/17](#) – ZUreP-2)

- **pogojno jih uvršča med „pomožne objekte“**
- **za postavitev ni predpisan upravni postopek**
- **to velja samo, kadar gre za „javni objekt“**

Uredba o razvrščanju objektov glede na zahtevnost gradnje, U.L.18/2013

V Prilogi 2 Uredba razvršča „spominska obeležja“ kot „Pomožni objekt **v javni rabi**“

Navodilo za razvrščanje: *Sem med drugim spada:* grajena urbana oprema, telefonska govornica, sanitarna enota, objekt za razsvetljavo, drog, grajena oprema v parkih, javnih vrtovih in zelenicah, grajeno igralo na otroškem igrišču, grajena oprema trim steze in vadbena oprema, **grajeno spominsko obeležje, spomenik, kip, križ, kapelica (edikula),**

OPOMBA: „Parki spomina in opomina“ se kot „parkovne ureditve“ uvrščajo po klasifikaciji vrst objektov med **gradbeno-inženirske objekte**, postavljajo se v prostor z **gradbenimi dovoljenji**

STANJE

Uveljavljena je

**Resolucija o nacionalnem programu za kulturo
(2014 – 2017),** Uradni list RS, št. [99/13](#)

Obravnava področje umetnosti

Med drugimi:

- **kiparstvo**
- **arhitektura**
- **kulturna dediščina**

(vključuje **obstoječa „spominska obeležja“**, za nova
ni usmeritev)

IZPOSTAVLJAMO

Uveljavljene so nekatere **občinske** **Strategije razvoja kulture**

Primer Ljubljana: o novih „spominskih
obeležjih“ **nima posebnih usmeritev**, vse,
kar obstaja, je zaobseženo v prostorsko-
ureditvenih pogojih OPN MOL

OPN MOL – ID

Odlok (**Odlok o občinskem prostorskem načrtu**
Mestne občine Ljubljana – izvedbeni del, U.L.
78/2010, in spremembe)
3. člen (*pomen izrazov*)

(1) Posamezni izrazi, uporabljeni v tem odloku, imajo naslednji pomen:

95. **Spominska obeležja** so **nezahtevni in enostavni objekti**, na primer **kip ali spomenik, spominska kapelica, spominska plošča**.

134. Zelene površine so urejene in opremljene (otroška igrišča, parkovna oprema, **spominska obeležja** ipd.) ter z vegetacijo zasajene netlakovane površine.

Namenjene so ureditvi okolice objektov, bivanju na prostem, izboljšujejo kakovost bivanja in prispevajo k urejenosti človekovega okolja.

OPN MOL – ID

31. člen (urbana oprema in spominska obeležja)

(1) Urbana oprema, usmerjevalne in izobraževalne table, kažipoti in podobno ter **spominska obeležja** morajo biti postavljeni tako, da dopolnjujejo **javni prostor** in ne ovirajo gibanja pešcev ter vzdrževanja komunalnih naprav in prometnih objektov. Do objektov javne opreme (klopi, koši ...) je treba ohraniti prost in neoviran dostop.

•

(3) **Spominska obeležja**, **skulpture in druge prostorske inštalacije**, ki **presegajo največjo dopustno velikost nezahtevnih in enostavnih objektov**, ki jo določa predpis s področja graditve objektov, je dopustno postaviti **samo na javne površine**.

•

• (5) Spominskih **obeležij** ali nagrobnih znamenj ni dopustno postaviti **na cestnem svetu javne ceste**.

•

• (7) Pri postavitvi urbane opreme in **spominskih** **obeležij na javnih površinah** je treba pridobiti soglasje organa Mestne uprave MOL, pristojnega za urejanje prostora, in dovoljenje organa Mestne uprave MOL, pristojnega za gospodarske javne službe.

ZAKLJUČEK

- Najnovejši dogodki na področju postavljanja spomenikov odpirajo vedno ista družbena nasprotja: postavitve (vrnitev) jamborov ob PST (eden od županov jih je (nezakonito) rušil, drugi jih postavlja po svoji odločitvi nazaj)
- Dogodila se je „Huda jama“ – podobna problematika, kot v kamniškem primeru
- Dogodila se je postavitve „spomenika sprave“
- Dogodila se je postavitve skupnega spominskega obeležja za vse iz II. SV v Kresnicah, Velike Lašče, itd.

- **Za že postavljene spomenike skrbijo dandanes večinoma „društva“, za redke posamezne skrbi država ali občine**
- **Zaradi tega prihaja do vsakokratnih obtoževanj o ustreznosti postavitev in komemoracij, ter samovolje pri vodenju uradnih dogodkov**

Slovenija ni bila „osvajalska država“, ki bi postavljala spomenike vsem svojim zaslužnim (vojakom) padlim v vseh (osvajalskih) vojnah, kot to počnejo v Avstriji, Franciji, Angliji

- vendar še vedno ne v Nemčiji!

Slovenija se ne more zgledovati glede načina in vsebin spomenikov vojnim žrtvam po vzorih v teh državah

- Po poročanju poučenih v Sloveniji potekajo izmenjave oziroma pokopi pri nas ubitih tujih vojakov, v režiji držav, ki so jim pripadali (Nemčija, Italija, itd..), za kar skrbijo te države (Italija svoje prevzame in jih pokoplje v njihovi domovini, Nemčija ima javna grobišča urejena pri nas v Kranju, in drugod).
- Po podatkih iz javnih objav v Nemčiji javna obeležja za ubite nacistične vojake niso dovoljena
- Po poročanju poučenih je po II. Svetovni vojni v SFRJ veljala prepoved javnega označevanja grobišč pokopanih okupatorskih sodelavcev.

Predstavitev odprtih vprašanj iz obravnavanega področja v opisih posameznih problemov izhaja iz težav pri „ideoloških“ spomenikih, za siceršnje okrasne javne plastike ali kulturna obeležja pa problematika ostaja podobno nedorečena, in prav tako odvisna od „muhavosti“ trenutnih razmer

Hvala za pozornost!